

Riigikogu õiguskomisjoni istungi protokoll nr 9

Tallinn, Toompea

Esmaspäev, 10. juuni 2019

Algus 11.15, lõpp 12.45

Juhataja: Jaanus Karilaid (esimees)

Protokollija: Tiina Kärsna (konsultant)

Võtsid osa:

Komisjoni liikmed: Marek Jürgenson, Kaja Kallas, Uno Kaskpeit, Toomas Kivimägi, Tarmo Kruusimäe, Heljo Pikhof, Rein Suurkask, Urve Tiidus

Komisjoni ametnikud: Raini Laide (nõunik-sekretariaadijuhataja), Linnar Liivamägi (nõunik), Carina Rikart (nõunik)

Kutsutud: Eesti Advokatuuri esimees Jaanus Tehver, juhatuse liige Indrek Sirk ning Riigikogu Kantselei praktikant Priit Pruks (2. päevakorrapunkt)

Päevakord:

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kohtumine Eesti Advokatuuri juhatuse liikmetega. Teema: probleemid ja kitsaskohad tänases õigusruumis.
3. Info ja muud küsimused

1. Nädala töökava kinnitamine

Riigikogu õiguskomisjoni nädala (10.06.2019-16.06.2019) töökava

Komisjoni istung esmaspäev, 10.06.2019 kell 11.15

1. Nädala töökava kinnitamine
2. Kohtumine Eesti Advokatuuri juhatuse liikmetega. Teema: probleemid ja kitsaskohad tänases õigusruumis.
3. Info ja muud küsimused

Komisjoni istung teisipäev, 11.06.2019 kell 13.00

1. Riigikogu otsus "Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ameti tegevust kontrolliva parlamentaarse ühiskontrolli töörühma liikmete nimetamine" (35 OE)

Reformierakonna saadikud tegid ettepaneku pidada kinni RKKTS §-st 47 ning alustada õiguskomisjoni istungeid viidatud sättes öeldust erineval ajal vaid juhul kui kõik komisjoni liikmed on andnud selleks eelneva nõusoleku.

Heljo Pikhof nõustus, et komisjon võiks lähtuda RKKTS §-st 47, kuid vajadusel ja võimalusel võiks kaaluda ka paindlikumat lähenemist.

Jaanus Karilaid kinnitas, et ta püüab edaspidi esitatud märkustega arvestada.

Otsustati:

1.1. Kinnitada nädala töökava (konsensus: Marek Jürgenson, Kaja Kallas, Jaanus Karilaid, Uno Kaskpeit, Toomas Kivimägi, Tarmo Kruusimäe, Heljo Pikhof, Rein Suurkask, Urve Tiidus).

2. Kohtumine Eesti Advokatuuri juhatuse liikmetega. Teema: probleemid ja kitsaskohad tänases õigusruumis.

Jaanus Tehver ja Indrek Sirk tutvustasid Eesti Advokatuuri seisukohti ning vastasid istungil esitatud küsimustele.

Jaanus Tehver märkis, et suur probleem on regulatsioonide paljususes. Selle tagajärjel kahaneb inimeste ja ettevõtete vabadus. Vabadus on väärtus ja selle piiramiseks peab olema väga kaalukas põhjus.

Riigikogu peab olema seadusandja nii formaalselt kui sisuliselt. Normid muutuvad järjest detailsemaks ja tehnilisemaks. Valitsusel on olemas suur ressurss eelnõude ettevalmistamiseks kuid Riigikogul mitte. See tähendab, et valitsuses ettevalmistatud eelnõu muutmise võib Riigikogu tasandil olla komplitseeritud.

Eestis on väga suur vangide arv ühe elaniku kohta. Vanglasüsteemi läbivate inimeste arv on meil madal. Märkimisväärselt väike on ka meie vanglasüsteemi eelarve. Ehk Eestis on palju pikalt ja korduvalt vanglas viibivaid isikuid. Sellest järeldub, et meie vangistusüsteem ei ole tulemuslik ega kuluefektiivne. Tehveri hinnangul võiks reaalset vangistust määrata rohkem, kuid selle pikkus peaks olema lühem. Kui kohus määraks tingimisi karistamise asemel mõistliku pikkusega reaalse vangistuse, siis saavutaksime karistuspoliitika eesmärgi efektiivsemalt. See aga eeldab paradigma muutust.

Indrek Sirk märkis, et liikluskuritegude puhul näeb seadus karistusena ette vangistuse. Selle nõudega on kaasnenud kaks probleemi. Esiteks, karistuse naeruvääristamine. Ehk vangistus määratakse nii lühike, et selle saab ära kanda kinnipidamise käigus. Teiseks, vangistus määratakse isikule kellele seda määrama ei peaks.

Sirk juhtis tähelepanu, et häid tulemusi on andnud rehabilitatsiooniprogrammis osalemine alternatiivina vangistusele. Probleem on aga selles, et alkoholi pruukinud autojuht saab selles programmis osaleda vaid prokuröri nõusolekul. Ehk ilma prokuröri loata kohtunik seda kohaldada ei saa. See viitab aga asjaolule, et kohtult on võetud õigusemõistmise privileeg.

Eelmisel nädalal arutas õiguskomisjon õiguskantsleri ettepanekut viia väärteomenetluse seadustik kooskõlla põhiseadusega.

Praegu jätab VTMS väärteto tõttu kahju saanud isikute õigused kaitseta. VTMS on vastuolus põhiseadusega, kuna selles puudub regulatsioon, mis võimaldaks väärteto tõttu kahju saanud isikul tutvuda tema õiguste kaitseks vajaliku väärtetomenetluses kogutud teabega. Väärtetoga tekitatud kahju hüvitamist saab taotleda kohtu kaudu tsiviilkorras. Kohtule tuleb esitada tõendid kahju tekkimise ja kahju suuruse kohta. Paraku pole väärteto tõttu kannatanul juurdepääsu väärtetotoimiku materjalidele, kus tema õiguste kaitseks vajalikud andmed on olemas. Sirk märkis, et õiguskantsleri ettepaneku aluseks oli tema pöördumine ning ta loodab, et kõnealune vastuolu saab likvideeritud.

Jaanus Karilaid palus tuua näiteid, kus parlament on piiranud vabadusi.

Jaanus Tehver selgitas, et on väga palju erinevaid tehnilist laadi regulatsioone. Äritegemise administratiivsete nõuete täitmine osutub mõnikord väga ressursimahukaks. Näiteks finantsvaldkonnas. See aga mõjutab turule sisenemise võimalusi.

Indrek Sirk lisas, et seaduse kohaselt tuleb tasuda teekasutustasu kaupade veoks ettenähtud veoautode eest. Eelnõu seletuskiri laiendab seda kohustust kõikidele sõidukitele mis kaaluvad üle 3,5 tonni. Ehk osa veokeid peavad tasuma teekasutustasu üksnes seaduse seletuskirja alusel, mitte aga seaduse teksti kohaselt. Tavakodanik lähtub aga seadusest.

Kaja Kallas juhtis tähelepanu, et seadus tekitab õigust ja seletuskiri selgitab seadusandja tahet. Tugineda tuleb seadusele.

Indrek Sirk märkis, et Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi seisukoht on teistsugune. Küsimus on täitevvõimu suhtumises ja selles, kuidas seadust kohaldatakse.

Jaanus Karilaid tundis huvi, kas alkoholi sundravi vajaks õiguslikku regulatsiooni?

Indrek Sirk selgitas, et alkoholisõltuvust pole võimalik sunniviisiliselt ravida, kuid seda saab isiku tahte korral kontrolli all hoida. Sunniviisiline ravi ei anna tulemusi.

Urve Tiidus palus selgitada, kuidas saab kannatanu tutvuda oma terviseseisundi ekspertiisi tulemustega?

Indrek Sirk selgitas, et süüteomenetluses käsitletavad andmed on kaitstud ning kannatanule väljastatakse need vaid politsei või prokuratuuri loal.

Urve Tiidus tundis huvi, kas korduva vangistuse põhjus on ka teistes riikides peamiselt narkosüütegudes?

Jaanus Tehver möönis, et erinevate riikide kriminaalstatistika andmete võrdlemine on tänamatu. Alati on võimalik leida argumente, et Eesti on unikaalses positsioonis ja võrdlus teiste riikidega ei ole adekvaatne. Loomulikult on Eesti ja teiste riikide kuritegevuse struktuuride vahel teatud erinevused, kuid tendentsid on igal pool samad.

Uno Kaskpeit pakkus, et võibolla tuleks Eestit võrrelda teiste Balti riikidega.

Jaanus Tehver nõustus, et Läti ja Leedu näitajad on veel halvemad, kui meil. Kuid see ei anna meile põhjust rahuloluks. Ükskõik milline on meie ajalooline taust, me peame püüdlema sellest ajaloolisest taagast vabaneda. Me ei saa olla rahul sellega, et oleme Ida-Euroopas suhteliselt heal tasemel, sest see kuhu tahame jõuda, on veel kaugel ja me peame pingutama.

Kaja Kallas küsis, milliseid probleeme nähakse kohtusüsteemis ning kas advokatuuri esindajad näevad probleeme kaitse kättesaadavuses?

Jaanus Tehver arvas, et meie kohtunikud on küllalt hästi mehitatud ning konkursid kohtunike vabadele kohtadele on edukad. Loodetavasti see tendents jätkub. Mingil määral võib olla probleeme kohtunike sotisaalsete tagatistega, seda eriti kõrgema astme kohtunike puhul. Esimese astme kohtunike ja riigikohtunike palgavahe on liiga väike. Paljudes riikides on see vahe oluliselt suurem. Ehk ta ei oska öelda, kas see palgavahe tagab selle, et meil on piisavalt tugevad riigikohtunikud ka edaspidi.

Eestis on seadusega tagatud praktiliselt absoluutne kaitseõigus kriminaalmenetluses. Kohtumenetluses ei ole võimalik, et inimene peab kohtuprotsessi läbima ilma kaitsjata. Selles võtmes on kaitseõigus tagatud. Probleeme on aga võistlevas menetluses. Tehver leidis, et seaduses üldnormina kehtestatud vahendite võrduse põhimõte on tegelikult loosung, millel ei ole suurt praktilist tähtsust. Näiteks tõendite kogumine. Prokuratuuril ja sellega koos toimival riigiparaadil on väga suur võimalus koguda vajalikke tõendeid. Advokaadi võimalus tõendite kogumiseks on väike.

Indrek Sirk juhtis tähelepanu, et on väga palju menetlusliike, kus kaitsja ei ole kohustuslik ja Õiguste deklaratsioonis on kaitsest loobumine juba eeltrükitud.

Heljo Pikhof juhtis tähelepanu, et esimese astme kohtunikul on kõige enam tööd. Ta küsis, miks arvatakse, et esimese astme kohtuniku ja riigikohtuniku palgavahe peab olema oluliselt suurem.

Jaanus Tehveri sõnul on küsimus karjääris. Riigikohtunikud kuuluvad õigusvaldkonna absoluutsesse tippu. Kui riigikohtunikuks nimetamisega kaasneb elukvaliteedi langus, siis puudub motivatsioon kandideerida riigikohtunikuks.

Toomas Kivimägi palus täpsustada, kas hr Tehver peab vanglakaristust efektiivseks karistusviisiks, mida võiks tänasega võrreldes enam rakendada?

Jaanus Tehver selgitas, et ta peab vangistust, mis on mõistliku pikkusega ning mis on mõistetud mõistliku aja jooksul peale toimepandud kuritegu, efektiivseks juhul, kui vanglasüsteemis veedetud aeg aitab kaasa isiku tulevasele toimetulemisele, mitte ei õpeta seal trotsi ning abitust. Teiste riikide praktika näitab, et mõne kuu pikkused vangistused oleksid tõhusad.

Kaja Kallas leidis samuti, et pikemad karistused ei too soovitud tulemust.

Toomas Kivimägi märkis, et ta on meedia vahendusel lugenud, et hulk advokaate on avaldanud arvamust tänase peaprokuröri kohta. Ta küsis, kas hr Tehver peab seda õigeaks?

Jaanus Tehver vastas, et advokatuur organisatsioonina pole sellega seotud ning advokatuuri juhatus ei oma informatsiooni, kes selle taga on. Kui mõni advokaat käib vestlemas Riigikogu liikmetega ning esitab mingeid argumente, siis seda ta taunimisväärseks ei pea. Küll aga taunib ta materjalide levitamist anonüümselt.

Tarmo Kruusimäe küsis, kui palju kaevatakse selle üle, et vangidel pole võimalik teha meelepärast tööd ning kui palju kaevatakse selle üle, et vangid ei täida neile pandud kohustusi?

Jaanus Tehveri sõnul on sellekohase statistika saamine väga keeruline. Vanglateenistuse aastaraamatus olev statistika on halvasti jälgitav. Kuigi vanglateenistus väidab, et 80 % vangidest on mingi tööga hõivatud, siis tema hinnangul on see demagoogiline väide, sest valdav enamus tööd on lihttöö, mille eest tasu praktiliselt ei maksta. Seetõttu sellest tööst keeldutakse ning sellega kaasneb rida probleeme. Mõtestatud töö, mis annab inimesele võimaluse kasutada mingit kvalifikatsioon või omandada uut kvalifikatsiooni, on võimalik pakkuda ainult läbi Vanglatööstuse AS-i ja seda tööd võimaldatakse vaid umbes 15 % vangidest. Ehk mõtestatud tööga on hõivatud väga väike hulk kinnipidamisasutustes viibivaid isikuid.

Tarmo Kruusimäe pakkus, et võibolla tuleks kinnipidamisasutuses oleva isiku väljateenitud tasu siduda tema vangistustingimustega.

Kaja Kallas küsis, kas advokatuuri esindajate hinnangul antakse jälitustegevuse lubasid liiga kergekäeliselt?

Jaanus Tehveri hinnangul võib diskuteerida, kas kuriteo koosseise, mille puhul jälitustegevus on lubatud, on liiga palju. Siiski oli ta seisukohal, et meie õiguskorras ei toimu massiivset inimeste jälitamist ilma õigusliku aluseta. Jälitustoimingutega tõendite kogumisel on mõningaid probleeme, kuid väita, et see oleks suur probleem, tema hinnangul ei saa.

Indrek Sirk nõustus eelpool öelduga ning lisas, et pigem on probleem selles, et julgeolekuasutuste seaduse alusel toimiv jälitustegevus ei paista kontrollitud tegevusena. Kontrollitavana paistab kohtu loal toimuv jälitustegevus.

Jaanus Karilaid küsis, milline oleks lahendus, mis parandaks advokaadi positsiooni menetluses?

Jaanus Tehver selgitas, et positsiooni paneb paika kriminaalmenetluse seadustik. Tema hinnangul tuleks analüüsida kogu seadustiku ning selle alusel saaks luua uue. Sisuliselt on tarvis, et kaitsja oleks kohtueelses menetluses aktiivne menetlusosaline. Täna ei saa kaitsja kohtueelses menetluses teha midagi. Tal puudub informatsioon ja ta saab ainult jälgida mis toimub. See peab muutuma. Kui suudame kaitsjale anda kohtueelses menetluses aktiivse rolli ja võimaluse seda teostada, siis muutub olukord paremaks.

Indrek Sirk lisas, et kogu uurimine toimub uurimisasutuse poolt prokuratuuri juhtimisel ja nemad otsustavad mida on tarvis uurida, milliseid tõendeid koguda ja millised tõendid jõuavad toimikusse. Kaitsja saab rääkida vaid oma kliendiga ning teha avalikke päringuid. Võistlevaks muutub protsess alles siis, kui menetlus jõuab kohtufaasi.

Kui kaitsja soovib tõendeid, milleks on tarvis prokuröri luba (nt mobiiltelefoni eristus, pangakonto väljavõte vms), avaldab ta kaitsetaktika. Tema hinnangul võiks kaitsjal olla võimalus koguda tõendeid näiteks läbi eeluurimiskohtuniku. Siis oleks mõlemal poolel võimalik koguda tõendeid nii, et vastaspool seda ei tea ning protsess oleks võistlev. See õigus ei peaks tekkima kohe peale kuriteo sooritamist vaid näiteks peale kahtlustuse esitamist.

Kaja Kallas küsis, mis on peamine vastuväide, miks seda mitte lubada?

Jaanus Tehver selgitas, et see taandub meie menetlusideoloogiale. Meie kohtueelne menetlus on inkvisitsiooniline ja kõiki probleeme riigi täitevvõimu vaatest tasakaalustab see, et prokuratuur peab koguma nii süüstavaid kui õigustavaid tõendeid. Sisuliselt tehakse selgeks, et millegi üle ei pea muretsema. Tehveri hinnangul see praktikas aga ei toimi.

Indrek Sirk lisas, et teatud kriminaalajades on levinud ka praktika, et prokurör teeb ettepaneku kokkuleppemenetluseks ilma toimikut näitamata.

Jaanus Karilaid märkis, et aastal 2016 on siseminister Hanno Pevkur saanud Eesti Juristide Liidult kirja, kus märgitakse, et sisse tuleks seada eradetektiivide institutsiooni või anda kutselistele õigusnõustajatele suuremad õigused.

Indrek Sirgi hinnangul ei ole mõistlik, et advokaat hakkaks tegema jälitustoiminguid. Seda, et kaitsjal oleks võimalik saada juba olemasolevaid tõendeid, see oleks vajalik.

Jaanus Karilaid küsis, kui paljud advokaadid eksivad kutse-eeetika reeglite vastu?

Indrek Sirk vastas, et aukohtu menetluses on 120 -130 asja igal aastal. Neist 50-60 jõuavad reaalse lahendini. Probleemide ilmnemisel tavaliselt advokaat lahkub ise. Viimane advokatuurist väljaheitmine toimus kolm aastat tagasi. Pooled kaebustest puudutavad riigiõigusabi ooteaegu. Teine motiiv kipub olema kohtumenetluseks täiendava tõendi hankimine.

Tarmo Kruusimäe märkis, et ta on kunagi tutvunud Poola noortevanglaga, mis väljastas iga noore kohta iseloomustuse, millel oli määrav tähtsus nende vabastamisel. See motiveeris noori käituma väga õiguskaualekalt.

Jaanus Tehveri sõnul on taolisi projekte paljudes riikides. Eelmisel aastal rakendus alaealiste kriminaalmenetluse uus süsteem. Seetõttu jõuab alaealine vanglasse vaid erandjuhul. Mõjutamiseks kasutatakse teisi mõjutusvahendeid.

3. Info ja muud küsimused

- Vastus kollektiivsele pöördumisele kadunud inimeste teemal.

Raini Laide andis ülevaate kollektiivse pöördumise sisust, toimunud arutelust ja vastuvõetud otsusest ning tutvustas vastuskirja projekti.

Õiguskomisjonis 18.02.2019 toimunud arutelu tulemusena otsustas komisjon konsensuslikult rakendada Riigikogu kodu- ja töökorra seaduse § 152¹³ punkti 6 ning lahendada pöördumises püstitatud probleem muul viisil. Õiguskomisjon palus siseministeeriumil ning justiitsministeeriumil saata 25. aprilliks 2019 õiguskomisjonile kiri, mis sisaldab konkreetseid ettepanekuid seaduse muutmiseks arvestades 18.veebruari toimunud arutelu. Õiguskomisjon on valmis menetlema kadunud inimeste otsimisega seonduvaid muudatusi, kuid kahtlemata on vaja võimalikke muudatusi põhjalikult analüüsida, hinnata nende mõjusid ja põhiseaduspärasust. Täna ei ole õiguskomisjonil veel justiitsministeeriumi ja siseministeeriumi koostöös valminud muudatuste kavandeid. Meile teadaolevalt tegeleb siseministeerium kadunud inimeste otsimisega seonduva valdkonna analüüsimisega ning võimalikke muudatuste ettevalmistamine seisab ministeeriumil alles ees.

- Soome Parlamendi administratiivkomisjoni külastus.

Raini Laide andis teada, et Soome Parlamendi administratiivkomisjon on teinud ettepaneku külastada Riigikogu õiguskomisjoni.

Jaanus Karilaid tegi ettepaneku täpsustada külastusega seotud detaile edaspidi.

- Kohtumine vahetusprokuröridega.

Raini Laide andis teada, et 26.08-06.09 on Eestis külas Euroopa Justiitskoolitusvõrgustiku prokuröride vahetusprogrammi raames kuus välisprokuröri (Horvaatiast, Saksamaalt, Bulgaariast, Horvaatiast, Rumeeniast ja Rootsist). Nagu igal varasemal aastal, soovivad nad külastada ka Riigikogu õiguskomisjoni. Kohtumise ajaks on pakutud 05.09.2019 kell 10.00. Kohtumiseks on planeeritud ca 1,5 tundi.

(allkirjastatud digitaalselt)

Jaanus Karilaid
juhataja

(allkirjastatud digitaalselt)

Tiina Kärsna
protokollija